

ELEMENTE LITURGICE ÎN CARTEA APOCALIPSEI

Pr. lect. univ. dr. MARIUS FLORESCU

Facultatea de Litere, Istorie și Teologie
Universitatea de Vest din Timișoara

I. Preliminarii

Ultima carte inspirată a Noului Testament, de conținut profetic - Apocalipsa este, așa cum o reprezintă și numele (apocalipsis-revelație) o descoperire a „ultimelor lupte eshatologice..., care precedă înfrângerea totală a lui Satan, subliniind participarea martirilor și sfinților la triumful final și la slava lui Hristos”.¹

Spre deosebire de alte „scrieri false, necanonice, sau apocrife, care și ele poartă numele acesta... și pe care Biserica le-a respins”² opera autentică a Sf. Evanghelist Ioan este „o carte de înaltă filosofie religioasă”³, detașându-se net de celelalte compoziții ale genului, care, în totalitate manifestau o stare sufletească de disperare paralizantă, de deprimare și neîncredere în capacitățile umane, în lupta cu forțele răului.

Animat de cel mai profund optimism, Sf. Ioan „opune apocalipselor false, o Apocalipsă inspirată de Sântul Duh și de folos pentru întreaga Biserică”⁴

Apocalipsa Sf. Ioan este considerată de cei mai mulți exegeți ca „adevăratul moștenitor al Vechiului Testament”⁵ sau ca o „imensă Liturghie cerească”⁶

Sunt însă și unele opinii contradictorii (E. Peterson,⁷ și G. Dellling⁸), după care liturghia primilor creștini, cu profunde reverberații în Apocalipsă, ar avea la bază fie cultul îngerilor (amintit de Vechiul Testament), ca și unele forme de celebrare a cultului imperial (fără nicio reminescentă din cultul iudaic), fie, în totalitate luată din Vechiul Testament, care ar fi astfel singurul izvor liturgic pentru cultul creștin.⁹

¹ H. Roux, Avenement (art.), la J. Von Allmen, *Vocabulaire biblique*, Ed. a III-a, Neuchatel, 1964, p. 34.

² Pr. Dr. Ioan Mircea, *Dicționar al Noului Testament de la A-Z*; Ed. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1984, p. 32.

³ *Studiul Noului Testament pentru Institutele Teologice*, Ed. a III-A, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1983, p. 309-310.

⁴ *Ibidem*, p. 311.

⁵ C.F.D. Moule, *The Birth of the New Testament*, vol. I, London, 1976 p. 32.

⁶ M.-E. Boismard, *Quatre hymnes baptismales, dans la Première Epître de Saint Pierre*, „Lectio Divina”, nr. 30; Les Ed. du Cerf, Paris, 1961, p. 9-10.

⁷ E. Peterson, *Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testament*, M.F. 24, 1949, p. 174-180;

- Idem, *Le livre des anges*, Paris, 1954; la Pierre Prigent, *Apocalypse et Liturgie*, „Cahiers Theologique”, 52, Neuchatel, 1964, p. 9, nota 1.

⁸ G. Dellling, *Zum gottesdienstlichen Stil der Johannes Apokalypse*, Noum Testamentul, III, 1959, p. 107-138.

⁹ Pierre Prigent, *op. cit.* p. 9-10.

Cum însă vom vedea în continuare, elementele liturgice din Apocalipsă au la bază forme concrete de cult iudeo-creștin, de dată apostolică, care poartă în ele o mare și valoroasă încărcătură de poezie creștină.¹⁰

Autorul a folosit astfel unele procedee literare ca: fantasticul, simbolismul, exagerarea, pseudonimia ș.a., care reflectă bogatul conținut profetic și liturgic al Apocalipsei.¹¹ Ea este expresia unui nou profetism: profetismul creștin, a cărui misiune este aceea de a îndemna, de a mângâia și de a edifica viața creștină, nu cu ajutorul prezicerii viitorului, ci prin mijlocirea dreptei propovăduiri și slujiri autentice a Cuvântului lui Dumnezeu.¹²

Cheia înțelegerii mesajului divin-uman al Apocalipsei trebuie căutată în realitatea caracterului literar al cărții, în condițiile speciale, care au determinat scrierea ei și, mai ales, în tezaurul profetic al revelației biblice, din care Apocalipsa face parte integrantă.¹³

Sf. Ioan Teologul se adresează întâistătorilor comunităților creștine în număr de șapte, în scop misionar și apologetic.¹⁴

II. Apocalipsa - Carte a Bisericii și Biserica Apocalipsei

Ortodoxia mărturisește legătura indestructibilă dintre Biserică și întreaga Sfântă Scriptură, pentru că în concepția ei, Scriptura este cartea Bisericii, ei i-a fost adresată și a recunoscut în cuvintele acesteia Revelația pe care a primit-o ca atare, a păstrat-o și a transmis-o generațiilor următoare, în virtutea prezenței Sfântului Duh în ea.¹⁵

Sfânta Scriptură, în general și Apocalipsa, în special, reflectă în același timp viața Bisericii, așa cum au trăit-o primele comunități creștine, așa cum au înțeles ele atunci Cuvântul lui Dumnezeu, cum l-au adâncit în rugăciune și slujire, în trupul tainic al lui Hristos. Dar, nu numai primele comunități, ci până la sfârșitul veacurilor, Biserica se va hrăni din Sfânta Scriptură, care este normativă pentru viața ei spirituală și continuă să se hrănescă din aceasta, prin interpretările mereu mai adânci pe care, prin ajutorul Duhului Sfânt, le împărtășește credincioșilor.

Împărtășind credința aceasta că Sfânta Scriptură aparține Bisericii, Sf. Chiril al Ierusalimului a socotit de datoria sa să-i prevină pe credincioșii pe care-i păstora, ca nu cumva să se lase ademeniți și înșelați în a primi scrieri false și periculoase ca și cum ar fi sfinte, ci „să învețe de la Biserică, care sunt cărțile autentice ale Vechiului și Noului Testament”.¹⁶

Ultima carte a Sfintei Scripturi - Apocalipsa, aparține vieții liturgice a Bisericii. Întrucât același Duh Sfânt „care a grăit prin proroci” însuflește

¹⁰ *Studiul Noului Testament...* p. 312.

¹¹ *Ibidem*

¹² Iuliu Scriban, *Ermineutica biblică*, în Rev. Teologică, Nr. 21-22/1911, p. 105-107.

¹³ Diacon Dr. M.I. Nicolaescu, *Cheia interpretării istorice a Apocalipsei*, București, 1949, p. 2-3.

¹⁴ *Ibidem*, p. 4-5.

¹⁵ Pr. Prof. Dumitru Abrudan, art. „Sfânta Scriptură - Carte a Bisericii”, în *Îndrumător Bisericesc, Misionar și Patriotic pe anul 1988*, Sibiu (anul 136), p. 78-79.

¹⁶ Sf. Chiril al Ierusalimului, Cateheza a IV-a, 34, la Pr. Prof. Dumitru Abrudan, *art. cit.*, p. 79.

neconținut și Biserica, ferind-o de orice cădere, ne îndreptățeste să spunem că, nu se poate vorbi de o interpretare autentică și autorizată a Apocalipsei decât de Biserică și în Biserică.

Datorită adevărilor cuprinse în Apocalipsă, ascunse mai mult în simboluri și alegorii, îndeosebi în secolul nostru, a apărut pericolul falsificării și răstălmăcirii mesajului ei divin-uman; cei care nu stau sub egida Bisericii, explicând-o „spre a lor pierzare” (II Petru 3, 15-16). Caracterul său transcendent, profetic, eshatologic, care ne-ar putea face să credem că Biserica Apocalipsei (din eshaton) nu poate fi angrenată în viața spirituală actuală a credincioșilor (ea aparținând doar viitorului), ne pune un semn de întrebare, îndeosebi în privința interpretării Apocalipsei.

Se știe, într-adevăr, că unele comunități creștine manifestau, chiar din veacul apostolic o oarecare nerăbdare în așteptarea venirii a doua a Mântuitorului Iisus Hristos. În anii 51-52, această nerăbdare era îngrijorătoare la Tesalonic, unde câțiva credincioși și-au părăsit lucrul, așteptând sfârșitul lumii și venirea Domnului.

Sfântul Apostol Pavel a combătut mai întâi credința greșită în privința venirii a doua a Domnului, cerând apoi restabilirea ordinii în viața comunității creștine din Tesalonic. (II Tes. 2, 1-3). Cu atât mai mult, nu este de dorit să se întâmple așa cu Biserica Apocalipsei. Ea trebuie înțeleasă ca stare de fapt a Bisericii luptătoare înaintea venirii a doua a Mântuitorului Hristos (Mt. 25), în timpul judecății din urmă (Apoc. 20, 11), sau Biserica triumfătoare, după judecata finală.¹⁷

Existența unui „cer nou și pământ nou” (Apoc. 2, 1-8), ca și a „Noului Ierusalim” (Apoc. 21, 9-27) reflectă o stare a „Împărăției cerurilor”, un timp și un loc al odihnei veșnice a sufletelor; o frumusețe ideală pentru toți, o veșnică iubire și o armonie universală.¹⁸

Făpturi cerești revarsă liniște în inimile plăpânde, le dau asigurarea că evenimentele de pe pământ sunt îndrumate spre cele cerești și toate duc spre „împărăția adevărului, a dreptății și a păcii”. În acest sens, Apocalipsa ne deschide porțile Providenței, fiind „lumina ce luminează” pe cei credincioși, prin întunericul necunoștinței, spre aflarea căii celei adevărate a „Împărăției cerurilor”. Biserica Apocalipsei are deci, misiunea ca să facă cunoscute toate cele descoperite de Dumnezeu Sfântului Ioan, în privința credinței și vieții în Hristos, la toate limbile pământului, până la sfârșitul veacurilor.

Dacă în Cartea Sfântă a Apocalipsei, se reflectă „întreaga istorie a Bisericii, cu biruințele pe care Domnul le-a câștigat asupra vrăjmașilor săi, în diverse epoci ale istorie” – după cum ne spune Vigouroux¹⁹, atunci Domnul se adresează Bisericii Sale din toate timpurile și locurile, în chipul celor șapte Biserici din Asia-Mică (numărul șapte reflectând desăvârșirea).

Biserica Apocalipsei are, deci, însușirea de căpetenie-universalitatea, încadrându-se în loc și timp, dar depășind toate acestea.

¹⁷ Diacon Dr. M.I. Nicolaescu, *op.cit.* p. 17-20.

¹⁸ E.-B. Allo, *L'Apocalypse*, Paris, 1933, la Pierre Prigent, *op. cit.*, p. 26, nota 2.

¹⁹ F. Vigouroux, *Dictionnaire de la Bible*, tom.I, Paris, 1920. p. 82-86.

III. Cultul creștin al epocii apostolice, reflectat în Noul Testament

Sfinții Apostoli, ca și membrii primei comunități creștine din Ierusalim (recrutați aproape toți dintre iudei) au păstrat, cum era și firesc, la început, deprinderile de cult cu care veneau din vechea religie. Cultul acestei prime perioade a istoriei Bisericii creștine este, deci, un cult mixt iudeo-creștin; creștinismul preluând din tradițiile iudaice unele forme liturgice și o terminologie liturgică specifică.²⁰

Primii creștini îndeplineau, pe de o parte, obligațiile cultului iudaic de la templu (F.A. 2, 15; 3, 1) iar, pe de altă parte, participau la anumite „adunări liturgice” de cult, specifice creștine, deosebite de cele din templu, care aveau loc în cse-biserici („domos ecclesia”), cu foișoare și locuri speciale amenajate.²¹ Acestea, de fapt, erau locuințele celor care treceau la noua credință, unde se țineau adunările de rugăciune ale creștinilor²² (de multe ori pe ascuns, de frica iudeilor).

Una dintre aceste case era și casa Mariei, mama Sf. Ev. Marcu, unde „creștinii săvârșeau frângerea pâinii” laudând pe Domnul și mulțumindu-I Lui” (cf. F.A. 2, 2; 46; 12, 12-13).

Elementul principal era „frângerea pâinii” (F.A. 2, 46), reflectând astfel caracterul de jertfă al Sfintei Euharistii, care va rămâne centrul sau inima noului cult creștin, în cadrul Sfintei Liturghii. (F.A. 20, 7; 27, 35; Apoc. 7, 9-12)

Potrivit caracterului său de jertfă nesângeroasă, Sfânta Euharistie mai este numită în Noul Testament: „Cina Domnului” (In. 1, 7; I Cor. 11, 20; 27, 23-24; Evr. 10, 19-20); „Paharul binecuvântării” (I Cor. 10, 16-17; 11, 23-26), „Mană cerească”; „Hrană dumnezeiască”, etc.²³ Ea se săvârșea într-un cadru simplu de rugăciuni, imne și cântări de laudă, care înfrumusețeau cultul primilor creștini, amintite în mai multe locuri din Noul Testament (Lc. 2, 14-17; II Cor. 8, 18; Efes. 3, 14-21; Filip. 2, 6-11; Rom. 11, 33-36; 16, 24-26 ș.a.).

Urmau citirile din Sfânta Scriptură – Vechiul și Noul Testament (paremii, pericope evanghelice, lecturi biblice din epistolele pauline și sobornicești ș.a.)²⁴. Citirile din Apocalipsă, sub formă de rugăciuni, cântări, binecuvântări și imne încununau cultul creștin al primelor veacuri, cu aureola lor liturgic-profetică, cu un simbolism aparte, de cele mai multe ori transcendental și eshatologic.²⁵

Caracterul nocturn al serviciului euharistic (sâmbătă spre duminică) a înlesnit trecerea de la sâmbătă iudaică la Duminică creștină, „prima zi a Săptămânii”, sau „Ziua Domnului” - ziua săptămânală de sărbătoare a creștinilor.²⁶ (F.A. 20, 7; Cor. 16, 2; Apoc. 1, 10)

²⁰ Preot prof. dr. Vasile Mihoc, *Ierurgiile în Biserica epocii apostolice - indicii neotestamentare* - în rev. „Ortodoxia”, nr. 3/1985, p. 497.

²¹ *Ibidem*, p. 498-500

²² Badea Cireșeanu, *Tezaur liturgic*, tom. I, București, 1908, p. 32-35.

²³ Pr. prof. dr. Mircea Basarab, *Scriptură și Liturghie*, în rev. M.B., nr., 7-9/1981, p. 470-480.

²⁴ Chițu I. Viorel, *Raportul dintre cultul Vechiului Testament și cultul creștin*, în rev. S.T. nr. 5-6/1961, p. 310-312.

²⁵ Pierre Prigent, *Apocalypse et Liturgie*, Neuchatel, 1964, p. 10-14.

²⁶ Pr. lect. Atanasie Negoită, *Despre Sabat. Originea Sâmbetei și Duminicii*, în rev. S.T. nr. 9-10/1951, p. 68-72.

Încheindu-se serviciul divin cu predica Apostolilor, se trecea la mesele frățești ale dragostei creștine-agapele (I Cor. 11, 20-22), care au coexistat până la începutul veacului al II-lea creștin.²⁷

IV. Terminologia cultic-liturgică în Apocalipsă: structura liturgică a Apocalipsei

Bogăția vieții cultice a Bisericii primare, precum și caracterul liturgic al consacrării creștine sunt ilustrate, în primul rând, de frecvența termenilor specific liturgici în scrierile sfinte ale Noului Testament, între care se înscrie și Apocalipsa.

Verbul λειτουργεω (a sluji) și substantivul λειτουργια (slujbă) se referă la slujirea lui Dumnezeu, fie de către preoți, în special, fie de către întregul popor, în general.²⁸

Mântuitorul Iisus Hristos este numit „Arhiereu și slujitor al celor Sfinte” (Evr. 8, 1-2), iar Sf. Pavel se numește pe sine „slujitor (λειτουργος) al lui Hristos la neamuri, slujind Evanghelia lui Dumnezeu, pentru ca prinosul neamurilor, fiind sfințit în Duhul Sfânt, să fie bine primit” (Rom. 15, 15).

În Apocalipsă – cap. 4-5, Sf. Ioan Teologul vede slujirea lui Dumnezeu Cel întreit Sfânt (atât de către îngeri, cât și de către oamenii cei aleși, adică sfinții, în speță cei 24 de bătrâni – Apoc. 4, 4) în „proslăvire, cinstire și mulțumită, laudând cu cântece pe Mielul lui Dumnezeu”.²⁹

Tot noțiuni liturgice pot fi socotite și acțiunile de mulțumire, adresate de către toată creația lui Dumnezeu și Mielului, strâns asociate, la care se răspunde „Amin”! (Apoc. 1, 6; 4, 8-9; 5, 12; 7, 12; 15, 3 ș.a.).

Bogatul conținut imnologic al Apocalipsei transmis ulterior cultului creștin public formează o trăsătură specifică a terminologiei liturgice provenite din Apocalipsă. Enumerăm doar locurile cu conținut imnologic, urmând ca unele mai importante să fie dezvoltate în continuare. Acestea sunt următoarele: Apoc. 1, 7; 3, 7; 4, 8; 5, 0-10; 7, 9-10; 10, 6; 11, 17-18; 12, 10-12; 13, 10; 15, 3-4; 16, 5-6; 19. Îndeosebi aceste locuri ne dezvăluie caracterul imnic al Apocalipsei, luând ulterior forma unor consacrări liturgice.

Structura liturgică a Apocalipsei constă în următoarele forme tipice: binecuvântări, simboluri referitoare la Sfintele Taine, Sfânta Euharistie, la „Ziua Domnului”, cântări, imne și rugăciuni, Liturghia pascală, cultul morților, venirea Domnului și judecata finală.

a) *Binecuvântările* (Apoc. 2, 26-28; 3, 4-5; 12, 21; 5, 12-13) sunt acte sfințitoare, revărsate de Dumnezeu asupra făpturilor Sale (mai puțin întâlnite în Apocalipsă acte benefice transmise de la om).

Astfel, în cap. 2, 26-28 promisiunea sub formă de binecuvântare, de a primi „stăpânire peste neamuri” și „steaua cea de dimineață”, a aceluia care păzește până la capăt „faptele Domnului”, este confirmată și-n alte cărți ale Sfintei Scripturi (Mc. 12, 3; Mt. 13, 43; I Cor. 6, 2-3).

²⁷ Preot prof. dr. Vasile Mihoc, *Curs de Studiul Noului Testament (notițe)*, Sibiu, 1977-78.

²⁸ Idem, *Ierurgiile în Biserica epocii apostolice...*, p. 499.

²⁹ Pierre Prigent, *Apocalypse et Liturgie*, p. 16-18.

Cei care au avut o viață neprihănită și nu au săvârșit nelegiuiri împotriva Mielului lui Dumnezeu, vor primi răsplata vredniciei lor, fiind curățați de păcate; îmbrăcați în haine albe, strălucitoare (Apoc. 3, 4-5).

În „scrisorile către cele șapte Biserici” (cap. 2-3) este cuprinsă îndeosebi, câte o formulă de binecuvântare (spre finalul fiecărei scrisori), dar această formulă alternează la altele, cu una de amenințare și, dreaptă răsplătire pentru faptele săvârșite.³⁰

Aceste binecuvântări rostite de Dumnezeu Tatăl și de Mântuitorul Hristos asupra omului, ca și sentințele de dreaptă răsplătire sunt evidente în aceste destine apocaliptice.

b) *Sfintele Taine* prefigurate în Apocalipsă sunt, cu deosebire, Tainele de inițiere: Sf. Botez; Sf. Mir și Sf. Împărtășanie.

În Apoc. 2, 10 - „Cununa vieții”, care simbolizează apropierea mântuirii trebuie înțeleasă ca aluzie la un ritual real, sau imagine împrumutată de la îndătinata săvârșire a Sf. Botez.³¹

„Cununa vieții” este acordată învingătorilor, credincioșilor curajoși, care nu s-au dat înapoi în fața martirajului, în primele veacuri creștine.

În cap. 21, 6 - „apa vieții” este tipologică pentru Sf. Botez, prin care cel botezat se face părtaș mântuirii și vieții celei veșnice.

Creșterea în viața duhovnicească este facilitată de Taina Sf. Mir (Apoc. 2, 10) în care, semnul lui Hristos se imprimă definitiv, ca o pecete, sau amprentă duhovnicească.³²

Sfânta Euharistie (Apoc. 2, 17; 3, 20; 5, 9; 7, 14; 19, 9 u.) prefigurată prin „mana cerească” și prin „Cina Domnului” are asigurate elementele naturale semnificative, la care se mai adaugă „lapte și miere”, împreună cu „paharul binecuvântat”, ca și „Sângele Mielului pascal” (12, 11).³³

Actul mântuitor al „Jertfei Mielului” este impropriat numai de către „cei întru strâmtorare” (7, 14) care au dat dovadă de pocăință pentru faptele lor, lămurindu-se „ca prin foc”. Este prefigurată aici și Taina Pocăinței, prin zbuciumul sufletesc și îndreptarea din patimi și fărădelegi.

c) „Ziua Domnului” (Apoc. 1, 10) este ziua de rugăciune și de serbare săptămânală a creștinilor (F.A. 20, 6-7; I Cor. 16, 2)³⁴.

În Epistola lui Barnaba, arătându-se schimbarea de către Însuși Dumnezeu a sabatului, se afirmă: „De aceea sărbătorim cu bucurie ziua a opta, după sâmbătă, în care și Hristos a înviat și, după ce S-a arătat, S-a înălțat la ceruri”.³⁵

³⁰ *Ibidem*, p. 19-20.

³¹ *Ibidem*, p. 21-22.

³² M. Drach, M. Bayle, *La Sainte Bible avec Commentaires – Epîtres Catholiques*, Paris, 1928, p. 82-87.

³³ *Ibidem*, p. 118-120.

³⁴ *Ibidem*, p. 121.

³⁵ *Scrierile Părinților Apostolici*, col. „Părinți și scriitori bisericești” 1, trad. de Pr. D. Fecioru, București, 1984, p. 522.

Pe lângă Duminică, primii creștini aveau câteva mari sărbători anuale, menționate și de Origen în timpul său: „Ziua Domnului”, „Paștile” și „Rusaliile”³⁶

„Ziua Domnului” se serba, deci, în toate duminicile de peste an, doar în cea a Sf. Paști se unea cu „serbarea, sau privegherea pascală”. Această „serbare pascală” se săvârșea în priveghere și rugăciune, ceea ce constituie un element prețios în privința vieții liturgice a creștinismului apostolic.³⁷

În lucrarea amintită, Pierre Prigent afirmă că unele elemente din parabolele evanghelice și din Apocalipsa Sf. Ioan Teologul, cum sunt: mijloacele încinse, făciile aprinse, venirea Mielului la miezul nopții, motivul privegherii, al bății la ușă a lui Mesia la revenirea Sa; tema ușilor deschise, apoi închise; imaginea ospățului de nuntă, primirea la „Cina Domnului” presupune ca fond o celebrare pascală comună, săvârșită sub semnul privegherii, al așteptării revenirii Mântuitorului Hristos. (Apoc. 5, 6-9; 7, 15; 12, 11; 21, 25). „În Apocalipsă - zice autorul amintit mai sus - este o prezentare a practicilor liturgice pascale ale creștinismului primar”³⁸

d) *Cântări, imne și rugăciuni* (Apoc. 3,7; 4, 8-11; 5, 8, 13; 6, 11-12; 8, 3-4; 14, 3; 15, 3-4; 19, 3-7)

Primul imn (3,7) este încadrat în mesajul către „îngerul Bisericii din Filadelfia”, care primește fără rezerve numai laude. Aici se face elogiul atotputerniciei lui Iisus Hristos (cf. Is. 22, 22) al plenitudinii stăpânirii Lui (Lc. 1, 32 și Apoc. 1, 18) asupra vieții și a morții.

Unul din cele mai însemnate imnuri din Apocalipsă este cântarea Serafimilor, sau imnul „Sanctus” (Apoc. 4, 8-11; Is. 6, 3) întreit, închinat Slavei lui Dumnezeu în Sânta Treime: „Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Dumnezeu Atotputernicul Cel ce era și Cel ce va să vină”. Prin acest imn, Heruvimii și Serafimii preamăresc pe Dumnezeu în ceruri, în armonii de coruri îngerești, iar noi credincioșii pe pământ imităm această cântare îngerească în Sfânta Liturghie. Astfel, ne îndemnăm cu toții, preoți și credincioși „să slăvim și să cântăm preacinstitul și de mare cuviință nume al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”.³⁹

În Apoc. 4, 8-11 se află, fie două imnuri, fie numai unul singur în două strofe antifonice: prima în v. 8 b și a doua în v. 11. Din prima strofă (4, 8 b) se desprinde o temă interesantă, des întâlnită în scrierile ioaneice: „Cel ce a fost, Cel ce este și Cel ce vine”.

Din contextul liturgic, amplificat și de v. 9, în care se vorbește despre „slava, cinstea și mulțumirea, aduse „Celui ce șade pe tron; Celui ce este viu în vecii vecilor”, reiese tema euharistică asupra căreia se dialoghează; în v. 8, cele patru ființe rostesc o proclamație rituală: „Sfânt, Sfânt, Sfânt...”, iar în v. 11, cei 24 de bătrâni răspund printr-o cântare de laudă, exact în momentul solemn al „mulțumirii”.

³⁶ Origen, *Contra lui Celsus*, VIII, „*Scrieri Alese*”, trad. de Pr. Prof. T. Bodogae, București, 1984, p. 522.

³⁷ Pr. prof. dr. Vasile Mihoc, *art. cit.*, p. 506-507.

³⁸ E.-B. Allo, *op. cit.*, p. 132-134.

³⁹ Preot prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă*, Craiova, 1986, p. 306-309.

Formula folosită de Sf. Ioan: „Cel ce a fost, Cel ce este și Cel ce vine”, pentru a exprima Ființa divină în veșnicia Sa, nu este o preluare fidelă din Isaia 6, 3, ci are la origine, o tradiție liturgică sinagonală.⁴⁰

Rugăciunile Sfinților din cap. 5, 8-13 și 6, 11-12 sunt model al rugăciunilor poporului celui credincios, însoțite de tămâia bunelor miresme și de alăuta sufletelor, în cupele de aur ale inimilor curate.⁴¹ Și aici ne aflăm într-un cadru liturgic, de fapt același din cap. 4, care s-a extins într-o mare și impresionantă „Liturghie cerească”. Imaginea Mielului Îl reprezintă pe Mântuitorul Hristos, jertfit pentru păcatele omenirii (cf. Is. 53, 7-8).

Cântarea pe care o înalță cei 24 de bătrâni cu alăutele lor (5, 8) este „o cântare nouă” (v. 9), care amintește de cântarea lui Moise, după ieșirea din Egipt (Ieș. 15)

Expresia „Cântarea nouă” este frecventă în Psalmi, într-o exprimare de cele mai multe ori solemnă (Ps. 42, 9; 98, 1).⁴²

Ideea jertfei răscumpărătoare, care formează tema centrală a acestui imn indică același climat euharistic, ca și al imnului din cap. 4, 8.⁴³

Atmosfera liturgică, euharistică, se continuă și în Apoc. 7, 9-12, unde se arată că martirii creștini „împreună slujitori și frați” cu martirii iudei (Apoc. 6, 11) serbează în cer un perpetuu praznic al corturilor, „având în mână ramuri de finic”.⁴⁴

Cântarea lor este o cântare de mulțumire, pe care o înalță lui Dumnezeu, Cel ce i-a mântuit din moartea cea veșnică și i-a adus la „pășunea vieții”.

În Apoc. 10, 6 se conturează momentul prevestitor al marilor lupte eshatologice. Îngerul Domnului pronunță un jurământ solemn, anunțând oprirea scurgerii timpului; martorul jurământului fiind Însuși Dumnezeu, Împăratul Cerului și al pământului.

Împăratul cerurilor este Stăpânul veșnic, Atotțiitorul Dumnezeu, dar și Judecătorul drept, Care „va răsplăti pe prooroci și pe Sfinți și pe cei ce se tem de numele Lui”, iar pe cei răi îi va pedepsi. (Apoc. 11, 17-18)

În Apoc. 12, 10-12 este proslăvită biruința arhanghelului Mihail și a oștirii cerești asupra „balaurului celui mare, șarpele cel de demult” (12, 9), fapt care a declanșat o mare fericire în cer, la care participă și martirii și sfinții (12, 11).

Cântarea „Mari și minunate sunt lucrările Tale, Doamne...” (Apoc. 15, 3-4) exprimă bucuria celor ce au ieșit biruitori din lupta cu fiara (cap. 13), fiind denumită „Cântarea Mielului”. Este de fapt o sinteză de texte vechi-testamentare, redată într-o manieră psalmică, cu acompaniamentul „alăutelor lui Dumnezeu”.⁴⁵

La începutul cap. 19, 1-8 ni se dezvăluie din nou substratul liturgic al Apocalipsei. Este redată solemnitatea „Liturghiei triumfale”, ce se desfășoară în cer,

⁴⁰ D. Flusser, art. *Sanktus und Gloria; Abraham unser Vater. Juden und Christen im Gespräch über die Bibel*, Lieder Eoln, 1963, p. 129-152.

⁴¹ Petru Deheleanu, *Frumuseți literare în Sfânta Scriptură*, Arad, 1946, p. 29-32.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ J.P. Audet, *La Didachie. Instructions des apotres*, Paris, 1958, p. 377-380.

⁴⁴ De observant marea afinitate între Apoc. 7, 9 și Ps. 117, 27.

⁴⁵ C.F.D. Moule, *op. cit.*, p. 27-28.

în cadrul căreia, cu glasuri de tunete, „ca un vuiet de valuri”, toate puterile cerești cântă imnul triumfal al Împăratului ceresc, Mirele Bisericii - Hristos.

Aceste cântări, imnuri și rugăciuni din cuprinsul cărții Apocalipsei sunt cuvinte, imagini, simboluri și acte cultice, care evocă niște practici liturgice reale ale creștinismului primar.⁴⁶

e) Cultul morților; dreapta Judecată și venirea Domnului

Cultul morților este prefigurat în mai multe locuri în Apocalipsă (6, 8-11; 9, 4-6; 11, 9-12; i 15-18; 14, 13; 20, 4-6; i 12-15).

Referindu-ne îndeosebi la cap. 20, 4-6 și 12-15, desprindem adevărul dogmatic și cultic, că cei care au suferit moartea pentru credința lor în Hristos, ca și cei ce au săvârșit fapte vrednice de pocăință, nu vor fi nerăsplățiți, ci „vor lua cununa vieții”. Îndată după moarte, sufletele lor se vor înfățișa înaintea judecății particulare și se vor învrednici de o viață fericită, împreună cu Sfinții, în lăcașurile dreptilor.

Biserica are datoria sfântă să mijlocească către Dumnezeu pentru iertarea păcatelor celor adormiți (rugăciunile pentru cei adormiți, din cultul morților), iar pe cei din viață, să-i conducem către mântuire.⁴⁷

În Apoc. 20, 12-15, Sf. Ap. Ioan numește soarta fericită a sufletelor celor drepti, (așa cum s-a hotărât ea la judecata cea particulară) „învierea celor dintâi”, ea fiind o înviere incompletă, numai parțială.

Sufletele celor drepti, care au îndurat multe necazuri și supărări în viață în trup, după moartea trupească, vor duce o viață nouă, liniștită și fericită, împreună cu Mântuitorul Hristos în ceruri.

La a doua înviere, care va urma după trecerea „miilor de ani” (cf. Apoc. 20, 6) câte sunt stabilite de Dumnezeu și trupurile Sfinților și dreptilor vor învia din morți și, împreună cu sufletele, se vor înfățișa la Judecata obștească, fără părtinire, peste care trecând, vor fi părtași de viață veșnică fericită, împreună cu Domnul.

Asupra acestora - zice Apostolul - „moartea a doua nu are putere”. Moartea cea dintâi este aceea pe care omul o suferă aici pe pământ, când sufletul se desparte de trup, iar moartea a doua va fi aceea, când sufletul omului, împreună cu trupul său, va trebui să sufere chinurile veșnice în viața cea viitoare (cap. 21, 8). Sufletele celor drepti vor fi scutite însă de altfel de chinuri: „Cei drepti vor fi preoți (slujitorii și credincioșii) lui Dumnezeu și-ai Domnului Iisus Hristos și vor domni împreună cu dâșii „mii de ani”. Preoția lor va consta în faptul că și dâșii, alătura de Domnul, vor mijloci pe lângă Părintele Cel ceresc pentru iertarea păcatelor celor rămași în viață.⁴⁸

Venirea Domnului la judecată este iminentă (Apoc. 3, 11; 6, 12-17 și 22, 20). „Maranata” (Maran-ata = Vine Domnul!) este expresia iudaică, care întărește nădejdea în așteptarea venirii a doua a Domnului. Locurile menționate în Apocalipsă,

⁴⁶ Pierre Prigent, *op. cit.*, p. 8-12.

⁴⁷ Dr. Vasile Gheorghiu, *Împărăția de „mii de ani” și lupta cea mai de pe urmă (Apocalipsa 20, 1-10)*, Cernăuți, 1928, p. 22-25.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 26

cu deosebire cel din cap. 22, 20 confirmă acest adevăr pe care Sf. Ap. Ioan îl face cunoscut creștinătății întregi.⁴⁹

Concluzii

Deși Apocalipsa Sf. Ioan Teologul este o carte prin excelență profetică, singura carte profetică a Noului Testament, inspirată de Dumnezeu în chip tainic și scrisă după toate regulile genului apocaliptic (de care ne apropiem cu venerație, dar și cu frică de greșeală în interpretare), totuși ea aparține Bisericii creștine și adevăruri reale ale învățaturii și a vieții Bisericii primare.

De aceea, anumite aspecte ale tematicii sale, ca de exemplu cele liturgice, pot fi abordate în chip obiectiv, fără rezerve, sau teamă de greșeală.

Analizând pe scurt elementele cultic – liturgice din Apocalipsă, vedem că ele sunt realități ale cultului divin public, (binecuvântări, serbarea „zilei Domnului”, cu Liturghia pascală, imnuri, cântări, rugăciuni, în sfârșit, temeuri pentru cultul morților, dreapta Judecată și venirea Domnului), care subliniază (alături de celelalte locuri paralele biblice și argumente patristice) viața cultică a Bisericii creștine primare.⁵⁰

⁴⁹ Pierre Prigent, *op. cit.*, p. 37-38.

⁵⁰ E.-B. Allo, *op. cit.*, p. 212-124.